

Etnoloji yöntemleri¹

Franz Boas

Çev. Neslihan Kabaklı*

Yeditepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü, İstanbul

Geliş tarihi: 15.08.2012

Kabul tarihi: 07.12.2012

Öz: Bu makalede Franz Boas medeniyet tarihi araştırmalarında döneminde hakim olan sosyal evrimcilik ve yayılcılık kuramlarını eleştirel bir üslupla ele alıp, yetersizlik ve sınırlılıklarını tanımlamış, medeniyetin tarihsel gelişimini açıklayacak tek ve genel bir kuram oluşturulmasının pratik olarak imkansızlığını vurgulayarak Amerikan Antropolojisinde yakın dönemde artan senkronik (eşsüremli) çalışmaların ve kendi geliştirdiği tarihi hususiyetçilik kuramının gerekçelerini ve temellerini tartışmıştır.

Anahtar kelimeler: Tarihi hususiyetçilik, sosyal evrimcilik, yayılcılık, difüzyonizm, medeniyet tarihi

The methods of ethnology

Abstract: In this article Franz Boas makes a critical study of social evolutionism and diffusionism, prevalent in the history of civilization studies at the time, defines the borders and shortcomings of these; highlights the practical impossibility of creating a general theory of history of civilization and discusses the basis and grounds on which recent synchronic studies of American Anthropologists and his own theory of historical particularism stand.

Key words: Historical particularism, social evolutionism, diffusionism, history of civilization

Giriş

Uygarlığın tarihsel gelişimine yönelik araştırma yöntemleri son on yılda önemli değişimlere uğradı. Geçen yüzyılın ikinci yarısı boyunca evrimci düşünüş rakipsiz hüküm sürmüş ve birkaç isim belirtmek gerekirse Spencer, Morgan, Tylor ve Lubbock gibi araştırmacılar bütün insanlığın paylaştığı genel ve tek hatlı bir kültürel evrim modelinin etkisi altında kalmışlardı. Bahsi geçen değişiklik, kısmen, coğrafya eğitimi sayesinde difüzyon (yayılm) ve göç konularının önemini fark eden Ratzel'in etkisine dayanıyor. Yayılm sorunu özellikle Amerika'da detaylı olarak

¹ Makalenin orijinali *American Anthropologist*'in 22'nci cildinde (sayı 4, s. 311-321, 1920) yayımlanmıştır. Türkçe çevirinin *İnsanbilim Dergisi*'nde yayımlanması için ilgili dergiden izin alınmış ve çevirmen tarafından metne Türkçe ve İngilizce özet eklenmiştir.

* Yazışma adresi: Yeditepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü, 26 Ağustos Yerleşimi, 34755 Ataşehir, İstanbul (eposta:neslihankabakli@gmail.com)

çalışılmış olduğu halde Foy ve Graebner tarafından daha geniş bir perspektifle uygulanmış ve son olarak Eliot, Smith ve Rivers tarafından yine geniş bir perspektifin ürünü olarak son halini almıştır; böylece şimdilerde etnolojik araştırma en azından İngiltere ve Almanya'daki bazı araştırmacı çevreler arasında evrim yerine göç ve yayılma kavramları üzerine oturtulmuş oldu.

Bu iki araştırma yöneliminin eleştirel olarak irdelenmesi ikisinin de tek bir hipotezin tatbikine dayandığını gösterir. Evrimci görüş insan ırkının kültürel yaşantısı içindeki tarihsel değişimlerin yönünün her yerde aynı olduğunu ve bu nedenle bütün ırklara ve bütün insanlara uygulanabilen kesin kanunları takip ettiğini öngörür. Bu fikir Tylor tarafından klasik eseri "İlkel Toplum"un giriş bölümünde açıkça belirtilmiştir. Ne zaman ki tek hatlı evrim hipotezinin onaylanmadan önce kanıtlanması gerektiği kabul edilir, o zaman bütün teorik yapı temelinden yıkılır. Dünyanın değişik bölgelerindeki toplumların gelişimlerinde paralellik belirtileri olduğu ve benzer kültürel özelliklere en çeşitli ve birbirinden en uzak coğrafyalarda rastlanabildiği doğrudur. Benzerliklerin yayılım kavramıyla açıklanamayacak kadar düzensizce yayılmış bir halde ortaya çıkması, Bastian'ın kültürel olguları psikolojik olarak ele almasının temeli olduğu gibi, evrimci hipotezin de temellerinden biridir. Öte yandan bu hipotezin, Batı Avrupa uygarlığının en ileri kültür gelişimini temsil ettiği ve diğer bütün ilkel kültür çeşitlerinin bu kültür düzeyine erişme hedefli olduğu düşüncesini ihtiva ettiği ve işte bu nedenle geriye dönük olarak kendi modern uygarlığımıza doğru tek yönlü bir gelişim inşa ettiğimiz anlaşılabilir. Eğer bir arada var olan farklı nihai uygarlık çeşitleri olduğunu kabul edersek, tek hatlı gelişim hipotezinin ileri sürülemeyecek olduğu açıktır.

Bu varsayımların karşısında, dünya ölçekli bir kültürel gelişim tarihi resmeden genel evrim tasarısını reddeden modern eğilim bulunuyor. Bu eğilim birbirinden uzak coğrafyalardaki gelişim benzerliklerinin kökeninde içsel nedenler olduğu hipotezini reddediyor ve bunun yerine iki uzak coğrafyadaki gelişim benzerliklerinin her zaman göç ya da yayılım yoluyla olduğunu ileri sürüyor. Bu temelde, muazzam genişlikteki bölgelerde dahi tarihi temaslar gerekiyor. Kuram, birçok ilkel kabiledede görüldüğü gibi, kültürel benzerliklerin varlığında yüksek seviyede bir kararlılık gerektiriyor ve bunun da ötesinde çeşitli ve birbirinden bağımsız bazı kültürel özelliklerin –ki bunlar birbirinden uzak coğrafyalarda aynı terkipte tekrar ortaya çıkabilir-aralarındaki ilişkinin varlığını farz ediyor. Bu bakımdan modern araştırma Gerland'ın tek bir merkezde geliştirilmiş ve insan tarafından göçlerle kıtadan kıtaya taşınmış bazı kültürel özelliklerin varlığı teorisini yeni baştan ele alıyor.

Bana öyle geliyor ki eğer benim de yapmaya çalıştığım gibi bu iki uçtaki etnolojik araştırma biçimlerinin temelleri tüm yönleriyle tespit edilirse varsayımların doğruluğunun ispatlanmadığı ancak tutarlı bir kültürel gelişim resmi elde edebilmek için birinin ya da ötekinin keyfi olarak tercih edildiği açıkça belli olacaktır. Bu yöntemler gerçekte iki farklı prensibe dayanan durağan olguları sınıflandırma biçimleri ve bu biçimlerin tarihsel öneme göre fakat haklılıkları gösterilmeden yorumlanmasıdır. Örnek vermek gerekirse: dünyanın bir çok bölgesinde tasvirli ve diğer az ya da çok geometrik süsleme şekilleri arasında benzerlikler gözlenmiştir. Evrimci görüşe göre bu şekillerin gelişimi şöyle açıklanır: süsleme biçimleri öyle bir sırayla düzenlenmiştir ki en bol tasvirli süsleme biçimleri en başta gelir. Diğer biçimler ise tasvirli biçimlerden tümüyle geleneksel geometrik biçimlere geçişi gösterecek şekilde konumlanır ve bu sıralamadan geometrik biçimlerin tahrif olan tasvirli biçimlerden türediği anlamı çıkarılır. Bu yöntem örneğin Putnam, Stolpe, Balfour, Haddon, Vernon ve erken dönem eserlerinde von den Steinen tarafından takip edilmiştir. Bu gelişimin gerçekleşmiş olma olasılığını reddetmek niyetinde değilim fakat belirli bir kurala dayanan bu sınıflandırmanın bütün gerçekliklerin tarihsel gelişimini gösterdiğini iddia etmek ve genellemeler yapmak ihtiyatsızcadır. Sıralama tersine dahi olabilir ve biz yeni özelliklerin eklenmesiyle bir tasvirli tasarıma dönüşen basit

geometrik bir ögeyle başlayıp bu sıralamanın tarihsel sıralama olduğunu iddia edebiliriz. Bu olasılıkların her ikisi de 1885 gibi erken bir tarihte Holmes tarafından ele alınmıştır. Hakiki tarihsel kanıtlar olmadan bu kuramlardan ne biri ne de öteki kabul edilebilir.

Karşı tutum, yani yayılım yoluyla oluşum fikri ise Heinrich Schutz'un Melanezya ile Kuzeybatı Amerika süsleme sanatı arasında bağlantı kurma teşebbüslerinde görülmektedir. Basit gerçek şudur ki bu bölgelerdeki gözler olarak yorumlanabilecek öğelerin çağrıştırdıkları Schutz'un birbirinden hayli farklı karakteristikleri olan iki modelin bağımsız kaynaklardan oluşabilecekleri ihtimaline yer vermeden her iki öğenin de aynı kökten geldiğini farz etmesine sebebiyet vermiştir. Bu teşebbüsle Schutz, Melanezya ve Kuzeybatı Amerika arasındaki bağları önceden ispatlamaya çalışmış olan Ratzel'i takip etmiştir.

Bahsi geçen iki temel hipoteze dayanan etnografik araştırma Avrupa düşüncesinin genel eğilimini karakterize ediyorken Amerikan antropologların büyük bir çoğunluğu şimdilerde farklı bir yöntemi takip ediyorlar. Bu iki inceleme eğilimi arasındaki fark Amerikan bilginlerinin öncelikle devingen (dinamik) bir olgu olarak kültürel değişimle ilgileniyor olduğu, kültür tarihini bu incelemelerden elde ettikleri sonuçların tatbikiyle açıklamaya çalıştığı, dünya genelindeki bir yayılma fikrine karşı farklı bölgelerdeki kültürel gelişimler arasındaki paralelliğin göreceli önemi ve kültürel özelliklerin uzun devirler boyunca gösterdiği kararlılık hakkındaki esas sorunun çözümünü kültürel değişimin gerçek koşullarının daha iyi bilindiği gelecek bir zamana erteliyor olduğu beyanıyla en iyi şekilde özetlenebilir belki. Amerikan etnolojik yöntemleri Avrupa arkeolojisinin, özellikle de İskandinavya arkeolojisinin, yöntemleriyle ve Doğu Akdeniz çevresi tarih öncesi araştırmalarında kullanılan yöntemlerle paralellik göstermektedir.

Uzaktan bir gözlemci Amerikan öğrencilerinin insan uygarlığının felsefi tarihinin temel sorunlarının çözümüne ilgi göstermeksizin ayrıntılı incelemelerle uğraştıklarını düşünebilir. Bana göre Amerikan tutumunun böyle yorumlanması adaletsizcedir çünkü bahsi geçen asıl sorular bizim gönlümüze de diğer bilginlerinkine olduğu kadar yakındır; biz yalnızca karmaşık tarihi bir sorunu bir formülle çözebileceğimizi umuyoruz.

Öncelikle başlı başına kültür tarihi sorunu bize tarihi bir sorun olarak görünmektedir. Tarihi anlamak için şeylerin sadece nasıl olduğunu değil o hale nasıl geldiklerini de bilmek gereklidir. Arkeolojik incelemelerle aydınlanabilecek tarihsel gerçekler haricinde, dünyanın birçok yerinde hiçbir tarihi kanıt sağlanmamış bir alan olan Etnoloji alanında değişimin bütün kanıtları sadece dolaylı yöntemlerle çıkarılabilir. Bu yöntemlerin karakteri karşılaştırmalı filoloji öğrencilerinin araştırmalarında sergilenmektedir. Yöntem durağan olguların, yayılımlarının incelenmesiyle birleştirilerek, karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Bu yöntemle neler yapılabileceği Amerikan mitolojisinin modern incelemelerinde veya Dr. Lowie'nin Plains yerlilerinin askeri topluluklarını incelemesinde layığıyla gösterilmiştir. Pek tabii ki bu yöntemle olayların tarihsel sıralaması hakkında tartışılmaz verilere ulaşmayı asla umamayız fakat yüksek olasılık hatta yüksek oranda kesinlik taşıyan genel, geniş hatlar tespit edilebilir.

Bu yöntemler uygulanır uygulanmaz ilkel toplum, belirli bir topluluğu sadece belirli bir zamanda gözlemleyen öğrenciye aktarılan mutlak kararlılık görünümünü kaybeder. Bütün kültürel biçimler çoklukla sürekli bir akış içinde ve esaslı değişikliklere tabi bir görünüm arz ederler.

Çalışmalarımızda yayılma² sorununun öncelikli konumu alması anlaşılabilir bir şeydir. Yayılmayı kanıtlamak iç güçlere bağlı gelişimi takip etmekten –ki bu yolla çok daha güçlükle veri elde edilebilir– çok daha kolaydır. Yayılmanın kanıtları yeni çevresinde baskın olan kalıplara göre yeniden şekillenen her kültürleşme olgusunda gözlenebilir, geniş bir alana yayılmış fikir ve

² Boas burada *diffusion* sözcüğünü değil *dissemination* sözcüğünü tercih ediyor (ç. n.)

eylemlerin yerele özgü gelişimlerinde bulunabilir. İçsel gelişimlerin etkin biçimde ele alınmayışı kuramsal bir bakışla onları önemsiz bulmamızdan değil, içerdikleri yönetsel zorluklardan kaynaklanmaktadır. Kültürleşme süreci ve birçok araştırmacının dikkatini çeken kültürel etkinliklerin karşılıklı bağlılığı süreçleri üzerine yapılan araştırmalarda görüldüğü gibi son yıllarda bu probleme daha çok dikkat çekildiği fark edilebilir.

Bu araştırmaların daha ileri götürülmesi bütün tarihi olgularda ortak olan bir niteliğin önemine ağırlık kazandırır. Doğa bilimlerinde belirli sayıdaki sebepleri ve onların sonuçlarını göz önünde bulundurmaya alışkın olduğumuz halde tarihi olaylarda her olguyu hem sebep, hem de sonuç olarak ele almak zorundayız. Bu durum fiziksel doğa kanunlarının bazı uygulamaları için –örneğin gök cisimlerinin belirli bir andaki konumunun yerçekimin bir sonucu olduğu ama aynı zamanda onların uzaydaki özel konumlarının gelecek değişimleri belirlediği astronomi alanı için– bile doğrudur. Bu ilişki insan uygarlığı tarihinde çok daha belirgindir. Örnek vermek gerekirse gıda ikmalindeki bir fazlalığın, nüfusta ve serbest zamanda, günlük hayatın ihtiyaçları için zaruri olmayan uğraşların ortaya çıkmasına yol açabilecek bir artışa sebebiyet vermesi olasıdır. Devamında, nüfustaki ve yeni icatlara yol açabilecek serbest zamandaki bir artış daha büyük miktarda gıda ikmaline ve serbest zamanda daha ileri bir artışa yol açabilir, ki böylelikle kümülatif (katlanmış) bir etki ortaya çıkar.

Benzer düşünceler dinamik kültürel değişim çalışmalarında dikkate almamız gereken önemli bir sorun olan bireyin toplumla ilişkisi sorunu için de öne sürülebilir. Bireyin etkinlikleri önemli ölçüde toplumsal çevresi tarafından belirlenir fakat devamında onun şahsi etkinlikleri de içinde yaşadığı toplumu etkiler ve toplum biçiminde değişimlere sebebiyet verebilir. Açıkça bu sorun kültürel değişim çalışmalarında ele alınması gereken en önemli sorunlardan biridir. Ayrıca bu sorun bir kabilenin standartlaşmış inanç ve geleneklerinin sistematik sayımıyla daha fazla yetinemeyen, bireyin bütün toplumsal çevresine ve ilkel toplumlarda görülen, geniş kapsamlı değişimlere yol açabilen eylemsel ve fikrîsel farklılıklara nasıl tepki verdiği sorunuyla ilgilenmeye başlayan öğrencilerin de dikkatini çekmeye başlamıştır.

Şu halde geliştirmeye çalıştığımız yöntem, özetle, bir toplumda şimdiki zamanda gözlemlenebilen devingen değişimlerin çalışılmasına dayanmaktadır. Genel uygarlık gelişimi sorununu çözme girişiminden gözümüzün önünde devam eden süreçleri çözebileceğimiz vakte kadar uzak duruyoruz.

Şimdi bile bu çalışmalardan mutlak genel sonuçlar çıkarılabilir. Öncelikle uygarlık tarihi, bize, dünya çapında bir örnek evrime yol açtığı öne sürülen psikolojik ihtiyaçlar tarafından belirleniyormuş gibi gelmiyor. Biz daha çok, her kültürel grubun kısmen kendi içsel gelişimlerine kısmen de maruz kaldığı yabancı etkilere bağlı özgün bir tarihi olduğunu görüyoruz. Komşu kültürel merkezler arasında, farklılıkları azaltma süreçleri kadar kademeli farklılaşma süreçleri de yaşanmış olabilir, fakat tek bir evrim tasarısıyla belli bir insan topluluğuna neler olduğunu anlamak oldukça imkânsızdır. Zuni uygarlığını Frank Hamilton Cushing'in inceleme üslubu ile Elsie Clews Parsons, A.L. Kroeber ve Leslie Spenser gibi modern öğrencilerin üsluplarının kıyaslanması iki bakış tarzı arasındaki karşıtlığa bir örnektir. Cushing, Zuni kültürünün Zuni zihniyetinin coğrafi çevreye verdiği tepkiler temelinde bütünüyle açıklanabileceğinin mümkün olduğuna ve bütün Zuni kültürünün insanların yerleştirildikleri konumların zorunlu olarak yol açtığı bir gelişim olarak açıklanabileceğine inanmıştı. Cushing'in Amerikan yerlilerinin zihniyetini keskin kavrayışı ve onların en mahrem yaşantılarına dair bilgisi yorumlarına büyük inandırıcılık kazandırmıştı. Öte yandan Dr. Parsons'ın çalışmaları İspanyol düşüncesinin Zuni kültürü üzerindeki derin etkilerini kati biçimde kanıtlamış ve Profesör Kroeber'in tetkikleriyle birlikte bize en iyi kültürleşme örneklerinden birini sağlamıştır. Psikolojik açıklama inandırıcılığına rağmen bütünüyle yanıltıcıdır ve tarihsel çalışmalar bize Avrupalı etkilerin ve

eskiden kalma özelliklerin (ki şüphesiz onlar da kendi içlerinde oldukça karmaşıktırlar) özgün birleşiminin şimdiki duruma yol açtığı bambaşka bir resim göstermektedir.

İlkel yaşamın dinamiklerinin incelenmesi, –Elliot Smith’in³ ısrar ettiği gibi– uzun süredir korunan bir kararlılık varsayımının aslında hiçbir dayanağı olmadığını gösterir. İlkel şartlar detaylı olarak nerede incelenirse incelenir, sürekli bir akış halinde oldukları kanıtlanabilir ve dil tarihi ve kültürel gelişim tarihi arasında yakın paralellikler olduğu görülebilir. İstikrar dönemlerini hızlı değişim dönemleri takip eder. İlkel insanların herhangi bir geleneğinin bin yıl boyunca korunmuş olması fazlasıyla ihtimal dışıdır. Dahası, kültürleşme olgusu kültürleşmeye bağlı eşlik eden değişimler olmaksızın bir bölgeden başka bir bölgeye gelenek transferinin çok nadir olduğunu kanıtlamaktadır. Bu yüzden, antik Akdeniz geleneklerinin, Eliot Smith’in kuramının gerektirdiği gibi, pratikte hiç değişmeden dünyanın değişik bölgelerinde bulunabileceği ihtimal dâhilinde değildir.

Genel olarak her bölgedeki kültürel büyümenin özgün tarihsel karakteri kültür gelişim tarihi açısından eşsiz bir unsur olarak öne çıksa da bazı tipik paralellikler de ortaya çıkmaktadır. Fakat biz bu benzerlikleri ayrıntılı geleneklerde değil de benzer sonuçları doğurması olası sosyal ve psikolojik nedenlere bağlı bazı dinamik koşullarda arama eğilimindeyiz. Daha önce değindiğim gıda ikmal ve nüfus ilişkisi örneği iyi bir örnek sunabilir. Başka tür bir örnek ise insanın yüzleştiği bir sorunu sadece sınırlı sayıda yöntemle çözebildiği vakalarda sunulmaktadır. Mesela evlilik kurumunu evrensel bir kurum olarak ele aldığımızda fark edilecektir ki bir evlilik sadece bir sayıda kadınla bir sayıdaki erkek arasında, bir sayıdaki erkek ve bir kadın arasında, bir sayıdaki kadın ve bir erkek arasında ya da bir kadınla bir erkek arasında mümkün olabilir. Aslında bu biçimlerin hepsi dünya üzerinde bulunmaktadır ve bu yüzden dünyanın değişik yerlerinde benzer biçimlerin bağımsız olarak ortaya çıkması şaşırtıcı değildir ve insanların genel ekonomik durumu ve üst hayvanların cinsel içgüdülerinin karakteri göz önünde bulundurulduğunda grup evliliklerinin ya da çok kocalılığın görece daha nadir olması da şaşırtıcı görünmemektedir. Benzer yorumlar insanlığın savunduğu felsefi görüşler için de yapılabilir. Kısaca, kanun ararsak, kanunlar kültürel başarımın sırasıyla değil, fizyolojik, psikolojik ve toplumsal koşulların etkileriyle bağlantılıdır.

Bazı vakalarda, psikolojik ve toplumsal duruma düzenli bir kültürel başarım sırası eşlik edebilir. Bu durum birbirinden bağımsız olduklarını düşündüğüm Eski Dünya ve Amerika’daki endüstriyel icatların sıralanışında görülmektedir. Toplayıcılık ve taş kullanımı dönemini tarım ve çömlekçiliğin icadı en sonunda da metalin kullanımı izlemiştir. Belli ki bu sıralama insanın, doğal ürünlere, araç-gereçlere ve onlarla birlikte gelişen diğer çeşitlemelere harcadığı zamanın artmasına dayanmaktadır. Bu vakada iki kıta arasında paralellik olduğu görünse de sıralamayı daha ayrıntılı uygulamaya çalışmak yararsızdır. Aslına bakarsanız bu durum diğer icatlara uymamaktadır. Eski Dünya’da erken bir başarım olan hayvanların evcilleştirilmesi keşif zamanında köpek dışında pek az evcilleştirilmiş hayvan bulunan Yeni Dünya’da oldukça geç meydana gelmiştir. Keşif sırasında lamanın evcilleştirilmesiyle Peru’da cüzi bir başlangıç yapılmıştı ve kıtanın çeşitli bölgelerindeyse kuşlar beslenmekteydi.

Akla vurmanın gelişimine dair de benzer bir yorum yapılabilir. Bilinçsiz gelişen etkinliklerin kademeli olarak akıl yürütmenin dayanağını oluşturması insanlığın gelişiminin temel karakterlerinden biri gibi görünmektedir. Bu süreci hemen her yerde gözlemleyebiliriz. Bu durum belki de en açık biçimde araştırma alanını sürekli büyüyen bir alana genişleten ve toplumun ve bireyin hayatında otomatik olarak ifa edilen insan etkinliklerini bilinç düzeyine çıkararak bilim tarihinde görülmektedir.

³ Eliot Smith insan uygarlığının bütünü Mısır kökenli olduğunu öne süren kuramıyla ünlüdür (ç. n.)

Şimdiye kadar modern etnolojinin psikanalizin gelişmesiyle bağlantılı boyutuna hiç değinmedim. Sigmund Freud psikanalitik yöntemleriyle incelediği bireyin ruhsal etkinlik biçimlerinin birçok boyutuyla ilkel düşünce ile benzer olduğunu göstermeye çalışmıştır. Onun bu girişimleri birçok açıdan Stucken gibi simgecilerin mitoloji yorumlarıyla benzerlik taşır. Rivers ise Freud'un önermeleriyle birlikte Graebner ve Eliot Smith'in yorumlarını da ele almıştır, bu yüzden biz onun son yazılarında psikolojikleştirme tutumlu uygulama ile antik aktarım kuramı⁴ uygulamasını tuhaf ve bağlantısız bir halde bir arada buluyoruz.

Freud'un psikanalitik çalışmalarının altında yatan bazı düşüncelerinin etnolojik sorunlara verimli bir şekilde uygulanabileceğini düşündüğüm halde bu yöntemin tek başına kullanımı bana insan toplumunun gelişimi anlayışımızı yükseltecekmiş gibi gelmiyor. Gerçekten de hayatımızın ilk yıllarında edindiğimiz izlenimlerin etkisi bütünüyle göz ardı edilmiştir, insanın sosyal davranışı bağlı bellek⁵ gelişmeden önce edinilen ilk alışkanlıklara bağlıdır ve sözde ırksal ve kalıtsal özelliklerin birçoğu belli toplumsal şartlara erken dönemde maruz kalmanın bir sonucudur. Bu alışkanlıkların birçoğu bilinç düzeyine ulaşmaz ve bu yüzden değiştirilmeleri çok zordur. Yetişkin erkek ve kadın davranışları arasındaki pek çok fark da buradan kaynaklanıyor olabilir. Fakat eğer biz bastırılmış arzuların etkisi kuramını farklı sosyal biçimler içinde yaşayan insanların etkinliklerine bütün halinde uygularsak bence normal ve anormal bireysel psikoloji gözlemlerinden yapılabilecek çıkarsamalar meşru sınırını aşmış oluruz. Oysa diğer birçok etmen çok daha fazla etkilidir. Örnek vermek gerekirse dil olguları açıkça gösteriyor ki psikanalistlerin ilgilendiklerinden oldukça farklı bazı koşullar insanın zihinsel davranışını belirlemektedir. Dilin altında yatan genel kavramlar bütünüyle birçok insan için bilinmezdir. Onlar bilimsel dilbilgisi araştırmalarına konu olana kadar bilinç düzeyine erişmezler. Yine de dilsel kategoriler bizi dünyayı, dilsel süreçler üzerindeki bilgisizliğimiz nedeniyle nesnel kabul edilen ve düşünce biçimimize kendini kabul ettiren bazı kesin kavramsal gruplamalarla düzenlenmişçesine algılamaya zorlamaktadır. Bu kategorilerin kaynağı bilinmemekle birlikte psikanalitik araştırmanın konusu olan olgularla ilişkili olmadıkları oldukça kesin gözükmektedir.

Psikanalitik simgecilik kuramının uygulanışı da fazlasıyla şüpheye açıktır. Hatırlamamız gerekir ki simgesel yorumlama bütün zamanların felsefesinde hep öncelikli bir konumu işgal etmiştir. O sadece ilkel hayatta bulunmaz, teoloji ve felsefe tarihi onu üreten filozofun genel zihinsel tutumuna göre üretilen oldukça gelişmiş simgecilik örnekleriyle doludur. İncil'i dini simgecilik temelinde yorumlayan din bilimcileri de psikanalistlerin cinsel simgecilik temelindeki düşünce ve davranış yorumlarından emin oldukları kadar görüşlerinin doğruluğundan emindiler. Simgesel yorumlamadan çıkarılacak sonuç öncelikle kendi seçtiği bir temel kavrama göre olguları düzenleyen araştırmacının öznel tutumuna bağlıdır. Psikanalitik simgeciliğin uygulanabilirliğini kanıtlamak için bambaşka bakış açılarıyla yapılan diğer simgesel yorumlamaların hepsinin eşit derecede makul olmadıklarını ve simgesel önemi atlayan ya da onu asgari seviyede ele alan diğer açıklamaların yeterli olmadıklarını kanıtlamak gerekir.

Öyleyse psikolojik inceleme yöntemindeki her gelişmenin uygulamalarını hoşnutlukla karşılayabileceğimiz halde olgunlaşmamış ve tek yanlı bir psikolojik inceleme yönteminin, kaynağının insan psikolojisini yöneten etkilerle kıyaslanamayacak bambaşka etkilere bağlı olduğunu ve tarih tarafından belirlendiğini gösterebileceğimiz sosyal olgulara işlenmeden aktarımını bir yenilik olarak kabul edemeyiz.

⁴ Ancient transmission theory (ç. n.)

⁵ Connected memory (ç. n.)